

**V. ULUSLARARASI VAN GÖLÜ
HAVZASI SEMPOZYUMU
09-13 HAZİRAN 2009-VAN**

**THE FIFTH INTERNATIONAL
SYMPOSIUM
OF VAN LAKE REGION
09-13 JUNE 2009-VAN**

**EDİTÖR-EDITED BY
Prof. Dr. OKTAY BELLİ**

WALL PAINTING AND ORNAMENTS OF VARAGAVANK(SEVEN CHURCH) MONASTERY

ABSTRACT

Seyhan KALAYCI*

Seven Church, in other words Varagavank Armenian Monastery is situated at the southern hillside of the Varak mountain which is known as Erek mountain, 10 km from Van city in the east. According to resources, this monastery was built between 1003 and 1022 during the reign of Senekerim Hovhannes, the king of Vaspurakan. The plan of the church, wall paintings and ornaments are important in terms of architecture. It is also interesting that the frescos on the wall are three-dimensioned. In this study, it is aimed to analyse these frescos in terms of colour and pattern. The ornament and walls of this monastery that are important examples in terms of the figurative ornament among the Armenian churches in Van bear the effects of Iranian and Ottoman periods. The importance of figurative and decorative ornaments of the Varagavank monastery among the Armenian churches shall be analysed.

In this study, Varagavank monastery is the most important monastery in Vaspurakan region. Van possesses historical and architectural relicts in Eastern Anatolian Region

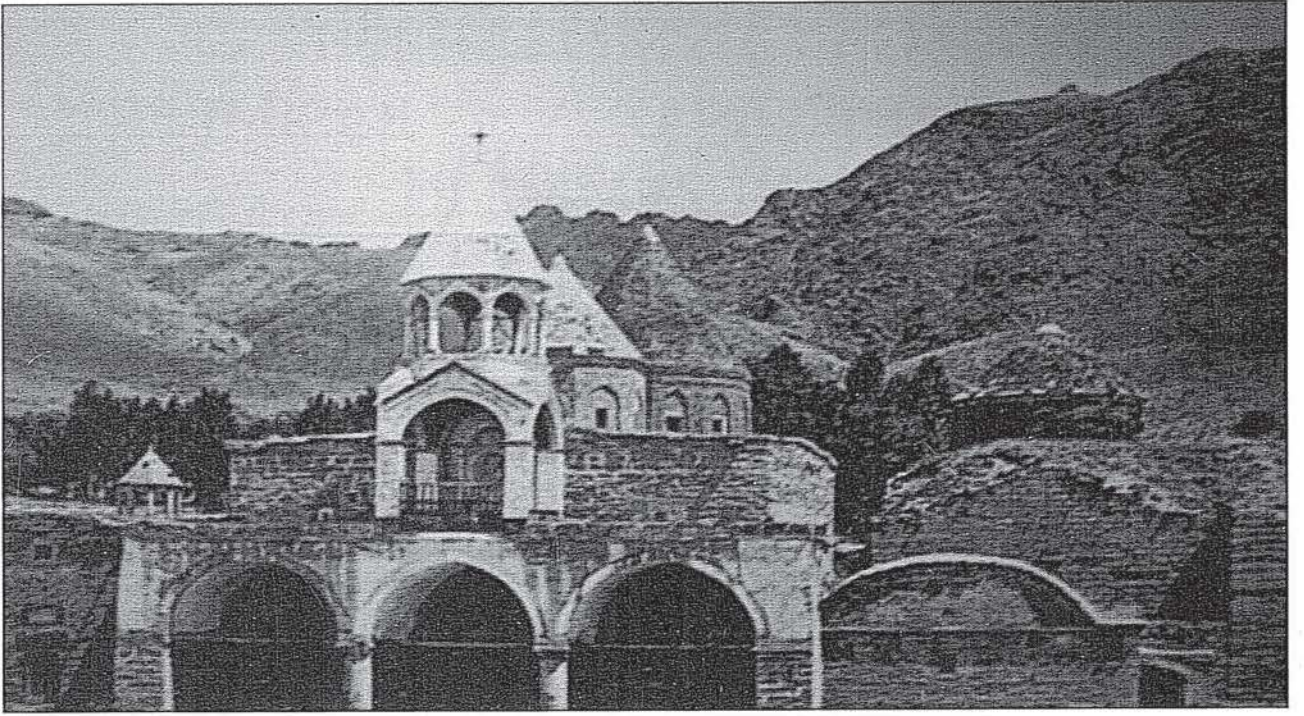
In general, Armenian monasteries are seen as a group of buildings situated in the mountainous areas in countryside. The Stones used for the construction of outside and inside were sculptured stones and they were used in construction very skilfully. The whole body seems as if it was made out of cut stones.

Stones were used for the construction of Varagavank monastery; and in general, Byzantine and Georgian architectural effect is seen on the stones commonly existing in Van and its environment are in the construction of the monasteries.

With the covering system that covers the naos squares of Kathokhike, which is the main church (1205-1225), Vakaravank monastery reminds the body and covers of many domes such as double minaret silvery work (XIV Centurey) and many other works in Ahlat.

Tercan Mama Hatun Dome which is only one sample of its plan and architecture in Anatolia is seen closer, in terms of both time and location, to the church which is the work of Gakak I, who is a Georgian King in Central Asia since the Fourth Century. In the decoration of the monastery, tiles were not used; as for the supporting elements, wood is used. The most common type of plan is central plan. But still, lightening is not provided by means of directing light to ground surface of exterior wall. This is a common feature of the Christian architecture. The purpose is to disconnect oneself from external world and have spirituality. Frescoing has an important place in the Armenian Architecture. However, in decoration, it reflects the effects of the ruling regions. That tulip, hyacinth, curled branch and Rumi patterns which are the most common patterns of Turkish architecture indicate the intensity interaction of arts.

* Seyhan KALAYCI, Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Fine Arts Education, 65080, Van-TURKEY, e-mail: seyhankalayci@yyu.edu.tr

Varagavank manastırı jamatını ve üzerindeki çan kulesi batıdan görünüşi.

The decorations constituted of herbal and geometrical figures commonly take place on the passing and supporting elements on dome, embroidery frame, niches and on the building frontage. The subjects included in the earlier Christian art and Varagavank adornments which are affected by the Central Asia are rather affected by the Abbasid arts (IX- X Centuries). The decorated cross-like shape in Varagank church was used in the similar churches in the same region. This decorative shape of cross is stretched to all parts of the structure decoratively and asymmetrically. This decorative cross- like shapes are aspired by the effect of Byzantine.

Key Words:

Armenian, Wall Painting, Ornament, Architecture, Church, Drawing,

VARAGAVANK (YEDİ KİLİSE) MANASTIRI'NIN DUVAR RESİMLERİ VE BEZEMELERİ

Seyhan KALAYCI*

GİRİŞ

Varagavank Manastırının Tarihçesi

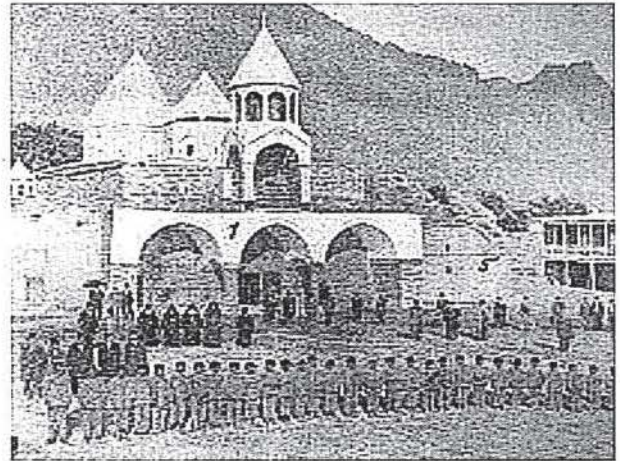
Uygurluk tarihi boyunca farklı din ve kültürlerin beşiği olan Van beraberinde geriye bir takım kültür mirası bırakmıştır. Bu kültür miraslarından biriside Ermeni mimarisinin en önemli temsilcilerinde olan Varagavank kilisesidir. Varagavank kilisesi o dönemki ibadet mekanını olmasının dışında I. Dünya savaşında büyük siyasa roller üstlenmiştir. Amacım Varagavank kilisesinin sanat tarihi açısından önemli bir yere ait olan resimlerini ve bezemelerdeki Türk kaynaklı etkileşimleri araştırmaktır.

Ortaçağ en aktif dinleri olan Mazdeizm ve Hristiyanlık bölgede egemen olmak için çaba sarf etmişlerdir. Bu iki dinin temsilcileri olan Pers ve Doğu Roma imparatorluklar, bölgenin feodal yapısından da faydalanmak suretiyle sürekli olarak bölgeye saldırmışlardır.

Bu iki imparatorluğun din savaşından Hristiyanlık galip çıkmıştır. Anadolu'da en erken Hristiyanlığı kabul edenlerin Doğu Anadolu'da bulunan topluluklar olduğu kabul edilmektedir. Bu Hristiyanlık Doğu Roma Hristiyanlık ile de gelişmiştir.¹

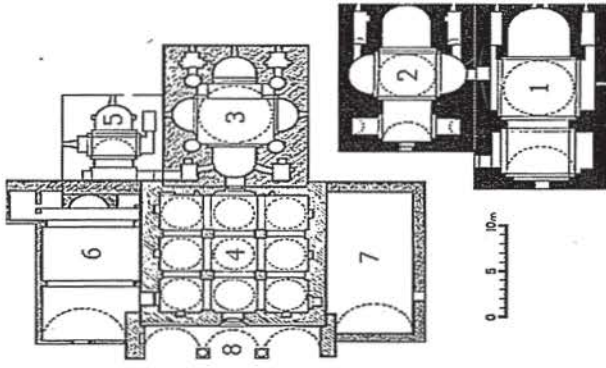
Hristiyanlığı kabul etmeden önce Doğu Anadolu toplumunun dini, Sasaniler ile müşterek bir din olan Mazdeizm dinidir. Bu coğrafya da yer alan Gregoryen Hristiyanlığına mensup kavimler, geçici bir süre Müslüman Arapların bölgede görülmesiyle rahatlamışlarsa da Selçukluların gelişine kadar, hâkim devletler tarafından devamlı baskı altında tutularak dinî inançlarından vazgeçirilmeye çalışılmıştır.²

Doğu Anadolu'da görülen mimari anıtlar iki din (Hristiyan ve İslam) inancına sahip insanlar tarafından şekillendirilmiştir. Ermeni ve Selçuklu kimliği altında tanınan bu yapılardan Hristiyan inancına ait olanlar Saka, Avar, Bağdatlı gibi Hristiyan Türklerle Gürcü ve Ermeniler; İslami eserler ise Abbasi, Artuklu, Selçuklu, Mengüceklî, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Osmanlılar tarafından

Manastırın avlusunun içini gösteren eski bir fotoğraf

* Seyhan KALAYCI, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, 65080, Van-TÜRKİYE, e-posta: seyhankalayci@yyu.edu.tr

Varagavank Manastırının Planı

1) Santa Sophia Kilisesi	5) Kutsal Seal Şapeli
2) Saint John Kilisesi	6) Kutsal Haç Kilisesi
3) Kutsal Meryem Kilisesi	7) Sainth Sion Kilisesi
4) Jamatun	

geliştirilmiştir. IV.yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına hangi tür mimaride (kilise, kümbet, mescit vb.) kullanılırsa kullanılsın, kaynağı Orta Asya olup çadır şekli örnek alınmıştır.³

Genel olarak varsayılan Ermeni mimarlığının iki ayrı zaman diliminde önemli bir varlık gösterdiği. Halifelik denetiminin zayıflamasından sonra 9.yy ortasından 13.yy ortasına (Moğol İstilasına) kadar ikinci dönem. Roma imparatorluğu sınırları ya da kültürel etki alanı içindeki Hristiyanlığın ibadet mekânı için seçilen yapım şemaların pagan Roma mimarlığında yatmaktadır. Ermeni dinsel yapıları da birinci aşamada bu ortak mirastan pay almış ve Kappadokia Kilikya ve Kuzey Mezopotamya bu ilişki de aracılık yapmıştır. Trankafkasya'nın bu mirası değerlendirmesi ve geliştirmesi küçük adımlarla olmuştur. Günümüze ulaşan anıtların büyük bir bölümü 9.yy ile başlayan ikinci zaman diliminin, özellikle Bağıratlılar döneminin ürünleridir. Olgun biçimleriyle bu geç dönem, erken ermeni mimarlığının kökleşmiş bazı yapı kalıplarını yeniden ele alarak geliştirmiştir.

12. ve 13.yy'larda Gürcü korumacılığına sığınan Ermeniler özellikle ticaret yolları üzerindeki yörelerde mimari ve sanata bir ivme kazandırmıştır.⁴

Bu etkilenmelerde, bölgede belirlenmiş siyasi sınırlarla değişik adlar taşıyan kültür çevrelerine

rağmen, farklı etnik grup ve inançtaki insanların yan yana, iç içe, karşılıklı saygı ve hoşgörü ortamında yaşamalarının büyük rolü olmuştur.⁵

III. yüzyılın sonlarında azizeler Gayane ve Hripsime'nin, Ermenistan üzerinden geçerken İsa'nın Çarmıhı'nın bir parçasını Van'a getirmeleri rivayet edilir. Vaspurakan'dan ayrıldıklarında bu kalıntı, mucize eseri bir keşiş tarafından Varag dağı'nda tekrara bulunduğu ve Varagavank manastırı olacak zaviyeye götürüldüğü VII. Yüzyıla kadar kayıp bilinmiştir.

Kral Senekerim, krallığındaki en mukaddes kalıntısını barındırması için mevcut kompleksi genişletip manastır yapmıştır. Krallığını Bizans İmparatorluğu'na devrettiğinde Senekerim bu kalıntıyı alıp Sivas'ın hemen dışındaki Surp Nişan Ermeni manastırına teslim etmiştir. Bir süre sonra, Senekerim'in ölümünün ardından, bu emanet Varagavank'a geri götürülmüştür. 1231'de artık çok muhterem tutulan bu kalıntı, kuzeydoğu Ermenistan'daki Norvaragvank'a ('Yeni Varag Manastırı') nakledilmiştir. Daha sonraki bir tarihte Van'a geri dönmüştür ve eski şurlu şehrin içindeki Surp Nişan Kilisesi'nde muhafaza edilmiştir.⁶ 1915 tarihinden sonra konumu belli değildir.

Manastır, XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda, Osmanlı ile Fars İmparatorlukları arasındaki savaşları son bulunmasıyla gelişmiştir ancak XIX. Yüzyılda hızla gerilemiştir.

Meryem Ana Kilisesi'nin batısında, Ermenice jamatun olarak bilinen bir büyük hol vardır. Kapısındaki yazıt, buranın 1648'de mimar Tiratur tarafından yapıldığını kaydeder. Muhtemelen o yılki depremde mahvolan eski bir yapının yerine yapılmıştır.

1648 depreminde çökmüştür ve onarılmamıştır. Bugün sadece apsisi mevcuttur ve saman saklamak için kullanılır. Aziz Yahya Kilisesi, Azize Sofya Kilisesi'nin kuzey duvarına dayandırılmıştır. İki kilise de inşa tarzı olarak birbirinin benzeridir ve belki de aynı dönemde yapılmıştır. Aziz Yahya Kilisesi, üç apsisli, köşe kemerlerinin üstüne

Santa Maria Kilisesi giriş kapısı

yerleştirilmiş silindirik alınının üstüne oturtulmuş kubbesiyle üç apsisli kiliseymiş. 1915'te sağlamken, bugün tamamen mahvolmuştur.⁷

Santa Sophia Kilisesi

Manastırın çekirdeğini oluşturan Santa Sophia kilisesi kutsal hacın bir bölümünün kullanılacağı inancıyla 981 tarihinde Kral Senakerim' in hanımı Khoshus tarafından yaptırılmıştır. Bugün sadece apsisi ayakta olan yapı W. Bachmann'ın çizimlerine göre 19,00x11,30 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahiptir. 4,50m.eninde, 4.00m derinliğindeki apsis içten yarım daire biçimli, dıştan düz cephelidir. Üzeri bir sıra taş silmeye yaslanan yarım kubbe ile örtülmüştür. Üst kısmında dıştan dikdörtgen, içten yuvarlak kemerli bir mazgal pencere yer almaktadır.

Kilisenin kuzeyindeki prothesis odası sağlam olmasına rağmen, zeminin yaklaşık 2,50 m. dolması nedeniyle girişi kapanmıştır. 1.00 m. kalınlığındaki duvarlarda içten ve dıştan kesme taş örgülü dolgu duvar tekniği kullanılmıştır. Kalıntılar üzerinde süsleme yoktur.

Saint John Kilisesi

Yedi Kiliseler kompleksinin birinci grubunu

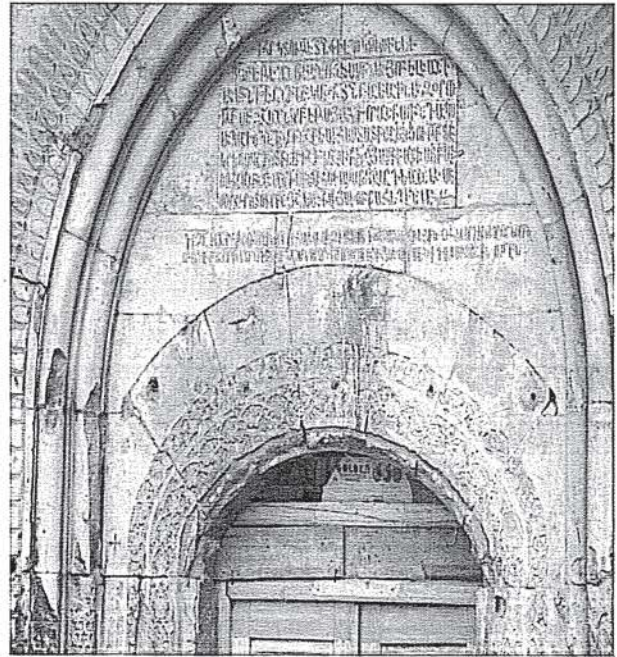
oluşturan ve Santa Sophia Kilisesi-Kral Senakerim (1003-1021) tarafından yaptırılmıştır.

Yine W. Bachmann'ın çizimlerine göre üç yapraklı yonca planına sahip olan kiliselerden hiçbir iz kalmamıştır. Bulunduğu alan enkaz yığınlarıyla doludur.

Santa Maria (Kutsal Meryem) Kilisesi

Kral Senakerim, Saint John Kilisesiyle birlikte kendisi ve hanımının mezarının da yer alacağı Kutsal Meryem Kilisesini yaptırmıştır. İkinci grup kiliseler topluluğunun çekirdeğini oluşturan bu yapı doğu ve batı doğrultusunda dıştan 14,20 x 11,00 m. ölçülerinde dikdörtgen, içten dört yapraklı yonca planındadır.

Yapıya giriş sağlayan batı cephesi sonradan eklenen Jamatunla kapatılmıştır. Cephenin ortasında dikdörtgen formlu giriş kapısı yer alır. Etrafını çeviren silmeler ve süsleme şeritleriyle 4,00 m. genişliğinde anıtsal taç kapı görünümündedir. Üzeri düz atkı taş ile kapatılan ve beşgen çerçeve içine alınmış büyük bir haç işareti bulunan kapının etrafı zeminden kilit taşına kadar kademeler halinde genişleyen sivri kemerli kuşaklarla çevrilmiştir. İçten dışa doğru kuşaklar üzerinde her biri ince işlenmiş kabartma haç

Varagavank manastırının jamabatunun batı girişi

Jamatun içerisinde iizerinde fresk bulunan payelerden görünümler

motifleri; kaval silmeler, mukarnas dizileri, kıvrık dal ve rûmillerden oluşan Selçuklu palmet motifleri ve tekrar kaval ve düz silmeler yer almaktadır. Kapının iki yanında üstleri yuvarlak kemerle sonuçlanan üçgen biçimindeki iki yırtmaç niş mevcuttur. Üst kısmında ayrıca iki konsol bulunmaktadır.

Güney cephe, ortadaki mazgal pencere dışında sağır tutulmuştur. Apsis ve pastophorion hücrelerini sınırlayan doğu cephesi ise dıştan düz bir görünüm arz eder. Bu cephede de dikdörtgen formlu üç pencere dışında açıklık yoktur. Bunlardan ikisi pastophorion hücrelerini sınırlayan doğu cephesi ise dıştan düz bir görünüm arz eder. Bu cephede de dikdörtgen formlu üç pencere dışında açıklık yoktur. Bunlardan ikisi pastophorion hücrelerine, diğeri apsise açılmaktadır. Kuzey cephe Kutsal Seal Şapel'nin yıkılması ile yarı yüksekliğe kadar olmuştur.

İç mekânda dört yapraklı yonca planındaki naosu örten merkezi kubbe, kasnağı ile birlikte çökmüş vaziyettedir. Pandantif geçişli kubbenin köşelerindeki payelerle nişlerin önündeki sivri kemerlerle geçtiği anlaşılmaktadır. Naos karesi ana planda yarım daire planlı dört niş, ara yönlerde ise daire biçimli dört küçük nişle genişletilmiştir.

Doğu ve Batı nişleri diğerlerinde daha derindir. Nişlerin tümü yarım kubbe, yapının diğer kısımları düz damla örtülmüştür.

İç mekânın köşelerinde dikdörtgen biçiminde küçük ölçekli dört adet hücre mevcuttur. Doğudaki pastophorion hücrelerine dairevi nişlerden geçiş sağlanmıştır. Batıdaki hücreler ise yarım daire şeklindeki nişlerden koridorlarla geçilmektedir. Kuzeybatıdaki hücre ayrıca kutsal Seal Şapeline bağlanmıştır.

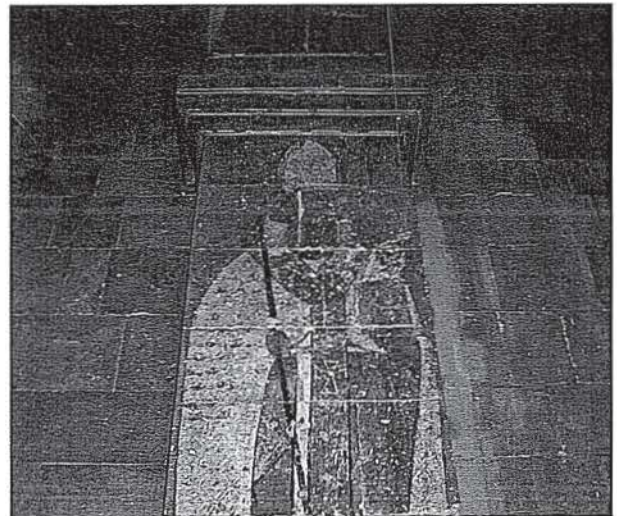
İç mekânın tamamı örtü sistemindeki geçiş seviyesinde çifte silme ile kuşatılmıştır. Kilisenin batı cephesindeki giriş kapısı dışında süslemeye yer verilmemiştir. Duvarlar 1,00 m. kalınlığında moloz taş dolgu duvar tekniğinde örülmüştür. Batı cephesi düzgün kesme taşın, orta sisteminde tuğla kullanılmıştır. İç mekânın tamamı beyaz kireçle sıvanmıştır.

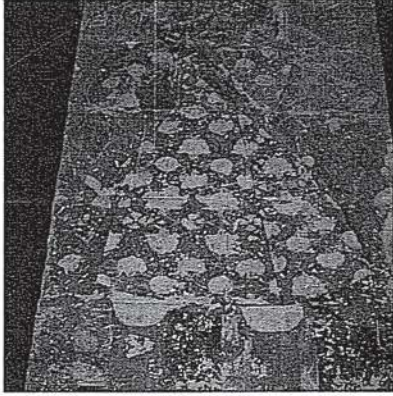
Saint Sela Şapeli

Kutsal Meryem kilisesinin kuzey batısına bitleştirilen ve bir koridorla bu kiliseden geçebilen şapel de tamamen yıkılmış durumdadır. Kaynaklarda Kutsal Sean adına yapıldığı yazılıdır.

Jamatun

Santa Maria kilisesi'nin batısına eklenen Jamatun. 14,00 x14,00 m. ölçülerinde kare plan üzerine kurulmuştur. 1,10 m. kalınlığındaki beden duvarları kesme taş yüzölçümlü dolgu tekniğinde örülmüş, örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır. Batısında

narteks'den çok camilerin son cemaat yerini hatırlatan tonoz örtülü üç bölümlü bir revak bulunmaktadır. Orta bölüm üzerinde yükselen çan kulesi yıkılmıştır. Batı cephesi, yakınına inşa edilen caminin bir köşesi ile kısmen kapanmıştır.

Diğer cepheler kilise ve ek yapılarla çevrilmiştir. Batıda taç kapı 4,25m. yüksekliğinde, kademeli kemerlerle kuşatılmış görkemli bir yapıya sahiptir. Rûmi- palmet süslemeleri ve mukarnas dizileriyle, bitişik kilisenin eksen üzerinde bulunan taç kapısı gibi Selçuklu üslubunu yansıtmaktadır.

İç, mekân ortada dört payenin taşıdığı sivri kemerlerle yaslanan ve pandiflerle geçilen eşit büyüklükte dokuz kubbe ile örtülmüştür. Ancak kubbenin çoğu yıkılmış durumdadır. Kuzey ve Güney duvarına sonradan örülerek kapatılmış iki kapı ile dört niş açılmıştır. Batı duvarında üç küçük pencere dışında aydınlatma unsuru yoktur. Kuzey duvarın doğu ucundaki yuvarlak kemerli dolap nişi de taç kapısı gibi rûmi palmet motifleri ve mukarnaslı çerçeve ile bezenmiştir. Ortadaki payelerle kemerin yaslandığı altı adet duvar payesi üzerine baş melek rahip, aziz ve savaş kahramanları işlenmiştir. Rasgele konulmuş devşirme Kaçkar taşları dışında duvarlar sıvasız ve süslemesiz bırakılmıştır.

Kutsal Haç Kilisesi

Jamatunun kuzeyine eklenen kilise, doğu batı doğrultusunda, dıştan 16,30 x 8,00 m. ölçülerinde tek nefli bir plana sahiptir. Batı cephesinde açılan kapı ile üzerinde üç adet mazgal pencere dışında

açıklığı yoktur. Güney duvarında Jamatuna geçilen kapı sonradan örülerek kapatılmıştır. Doğu cephesi, Seal Şapeli'nin yıkıntıları ile üst örtü seviyesine kadar dolmuştur. Kuzey cephesi ise günümüze ait yeni bir yapı ile kapanmış vaziyettedir.

Dıştan düz , içten yarım daire planlı bir apsisi bulunan kilisenin üzeri, ortadan iki sivri kemerle desteklenen beşik tonozla örtülmüştür. Kaba yönü taşlarla örtülen yapıda herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir.

Kütüphane

Jamatunun güney duvarına geç dönemde eklenen bu yapıda 15,00x 7,50 m. Ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir mekandan ibarettir. 0,80 m. kalınlığındaki duvarlar almaşık olarak taş ve tuğladan yapılmış, üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Batı cephesi sonradan eklenen basit bir ahır yüzünden yarı yüksekliğe kadar kapanmıştır. Güney duvarından bir kapıyla girilen yapının apsisi yoktur. Aslında kilise değil, iç mekan zemin seviyesinde dolanan şekilleri ile kütüphane olarak tasarlandığı XIX. yüzyılın sonlarında matbaa haline getirildiği bilinmektedir. Günümüzde saman deposu olarak kullanılmaktadır.

Meryem Kilisesinin taç kapıları üzerindeki Selçuklu üslûbunda işlenmiş süslemeler, sanatta etkileşimi gösteren en güzel örnektir. 14'e 14 metrelik kare bir yapıdır, güzel işçilikli kesme taştan yapılmıştır ve 9 sahına bölünmüştür. Orta

sahının üzerindeki çatının, yüksek, sekizgen bir alnın üzerinde kubbesi varmış. Diğer sekiz sahınınsa bingilerin üstüne oturtulmuş kubbeli tonozlara sahiptir. Jamatundan kiliseye geçiş kapısı özellikle çok süslüdür ve Ermeni, Türk ve Fars motiflerinden faydalanılmıştır.

Jamatunun içindeki bağımsız ve yarı sütunların üstünde, diğerleri arasında, Azize Hripsime, Azize Gayane, baş meleklerden Mikail ve Cebrail, başka azizler, ruhbani şahıslar ve jamatunun hamisi Kirakos'un freskleri gösterilir. Bugün kötü durumdaki bu freskler, bir zamanlar pek cafcaflıymış. A. H. Layard'a göre, 1850'de buraya uğradıktan sonra, şöyle yazmıştır: "Duvarları, yapımında olduğu gibi tasarımı da ilkel resimlerle kaplıdır. Aziz Kevork, pirinçten tüfekte korkunç bir ejderhayı darma duman ederken ve geleneksel Avrupa kıyafetli azizler mucizeler yaratırken gösterilmiştir." Bu fresklerin, üslup bağlamında, bir İranlı Ermeni tarafından yapıldığı düşünülür.⁸

Jamatunlar da, gerek mimari plastik gerekse fresko tekniğiyle yapılmış özgün Ermeni resimlerinden günümüze gelebilen örneklerin sayıca az olması nedeniyle, figürlü süslemelerin kesintisiz gelişimini izleyerek üslup özelliklerini tespit etmek mümkün olmamıştır.⁹

Yapılan fresklerde tam boy resimlerde taşlarda 7/1 oranıyla oran-orantı sağlanmaya çalışılmıştır. Desenlerin ayakları yan olarak resmedilmiştir. Ayaklarının önden görünüşünün yapılamaması freski yapan ressamın eğitimsiz olduğu hissi uyandırmaktadır.

Ayrıca ellerin beden yapısına göre çizimi bu görüşümü desteklemektedir. Resimlerde üç boyutlu izlenimi bulunmaktadır. İncil'den tasvirlerle yer verilmiştir. 6 -numaralı freskteki resmin yüz şeması minyatürlerdeki Uygur etkisini göstermektedir.

Resimlerde renk olarak siyah ve kırmızı hakimdir. Siyah renk ve kırmızı rengin bir arada kullanılması soğuk ve sıcak renk dengesinin sağlanarak resmin daha ilgi çekici hale gelmesini

sağlayarak, resmin görüntüsünü ihtişamlı kılmıştır. Giysilerdeki motiflerde de detaya girilmiştir. Mukarnaslar da Anadolu Selçuklu ve Osmanlı etkisi göstermektedir. Girişteki taç kapıda da bu etkilenmeyle karşılaşmaktayız. Bitkisel bezemelerde İslam dininin etkisinde açıkça görülmektedir. Kamalı haç ve yanında kuş tasvirleri vardır. Kuş Hristiyan dininde kutsal müjde getiren kutsal bir hayvandır. Fresklerin sonradan yapılma ihtimali vardır.

Giriş taç kapısında bulunan bu kuş tasvirinin bir benzeri Erciş Çelebi bağdaki bir Kümbetin bezemesinde kullanılmıştır. Bu şaşırtıcı benzerlik karşılıklı sanat etkileşimi görmemek kaçınılmazdır. Figürler ayakta durur şekilde birbirlerine karşılıklı bakar şekildedirler. Figürlerin gagalarında birer salkım üzüm bulunmaktadır. Ortada Hristiyan dininin simgesi olan haç motifi bulunmaktadır.

Kuş figürü alınlığın çizimi, Erciş anonim kümbeti, R.H'den alınmıştır Erciş'teki bu süslemede ise, Palmet ve Rumi motifleriyle kıvrık dallı bitkisel kompozisyon iki alt köşesinde karşılıklı kuş figürüne yer verilmiştir. Figürler ayakta durur şekilde başları geriye çevrilmiş, ayaklarının bir kısmı profil altında kalmış olarak tasvir edilmiştir. Kapı açıklığı ile kemer profili arasında kalan alınlık içersinde ortada, bir hayat ağacının iki yanında yer alan , uzun boyunlu başlarını geriye çevirmiş kuş figürlerinin bazılarına göre tavus kuşu olduğu ifade edilmiştir.¹⁰ Gerek üslup gerekse benzerlik biçimde benzerlik gösteren bu kuş figürleri bakımından şaşırtıcı olan bu etkileşim Hristiyan dini mimarisinde Selçuklu etkisini gösteren güzel bir

örnektir. Kare kesme taş-rasgele konulmuş devşirme Kaçkar taşları kapısı özellikle çok süslüdür ve Ermeni, Türk ve Fars motifleri karışımından faydalanılmıştır.

Mukarnaslardan birinci dizi sivri kemerli ikinci dizi nişçikler, ikinci dizi badem ve kanat formları, üçüncü ise yaprak biçimli dizi şeklinde işlenmiştir. Mukarnas dizinin olduğu taraftaki sütüncelerin yüzeyi üçlü örülmüş rumilerden oluşan bitkisel bezemeye, içerdekiler ise altı kollu yıldız şeklindeki geometrik bezemelerle süslenmiştir.¹¹

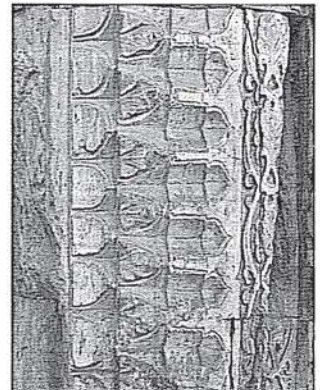
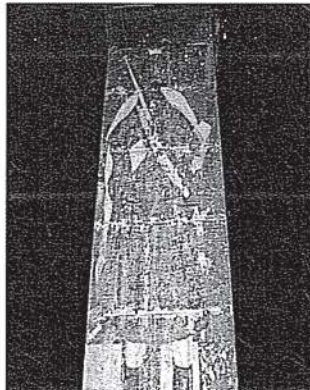
Osmanlı süsleme sanatında yer alan sümbül, lale rozet ve kandil motiflerini görmek mümkündür.

Jamatun'un üzerinde bulunan taş kapısı ise sade mukarnas dolguları ile o dönemin bir Osmanlı taş kapsına işaret etmektedir.

Bitkisel süsler içinde bizce en ilginç palmet ve Rumilerden oluşandır. Ortaya yerleştirilen palmetten dallar çıkmakta, kıvrılarak tomurcukları ve yaprakları oluşturmaktadır. Yaprakların kalın yerlerinde eğri kesim, ince yerlerinde çizgilerle süreklilik sağlamıştır. Kütleyi açık (S) profili bir çerçeve dolandır.¹²

11 yy. bezemelerinde ise yoğunlaşmış bir Bizans etkisi saptanmıştır. Bu akımın en iyi temsilcisi 1007 tarihli incilidir. Özellikle İncil yazarları resimleri ve dinsel temalı resimler, belirgin bir biçimde Bizans illüstrasyonlarına bağlı kalmıştır. İç Anadolu Bizans sınırları içindeki Doğu Anadolu'da bulunan Ermeni manastırının sanatçıları için Bizans kaynaklı illüstrasyonlar modellik ederken, daha batıdaki manastırların batı üslubuna egemen sanatçılar yetiştirebilmiş olması doğaldır. Betimlenmek istenen nesneler en basit çizgileriyle anlatılmaya çalışılmış, kullanılan az sayıda çizgide naif halk sanatı vurgulanmış neredeyse Dışavurumcu bir anlatım sağlanmıştır.

Renk, yalın ayrıntısız, tonlamasız uygulanmış; figür ve mekan canlı, kalın ve az sayıda çizgiyle biçimlendirilmiştir. Öte yandan bir ağacın yapraklarının tek tek işlendiği bir halenin bütün ayrıntılarının verildiği örnekler de vardır.¹³

Jamatunun içindeki mukarnaslardan görüntü

DİPNOTLAR

1. Meryem ACARA ESER, Anadolu Medeniyeti Müzesinde Bulunan Bir Ermeni Haçı, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2004 / XXI, S.1, s. 143-151
2. Mehmet Özmenli, "Doğu Anadolu'da Hristiyanlık", Karadeniz Araştırmaları, V,S,17, 2008, s.43-50
3. Osman Aytekin, Yayınlanmamış Ders Notları, 20.5.2007 s.13
4. Ahunbay, M, Eczacıbaşı Ansiklopedisi, İstanbul, 1997,s. 541,542
5. Osman Aytekin, Yayınlanmamış Ders Notları, 20.5.2007 s.13
6. <http://www.Virtualani.org.Varagavank>.17.7.2008
7. <http://www.Virtualani.org.Varagavank>.17.7.2008
8. Abdüsselam Ulucam, Ortaçağ ve sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı, Ankara, 2000, s. 80-89
9. Yalçın Karaca, Doğu Anadolu Bölgesi Jamatun Yapılar, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2004, s. 356
10. Hamza Gündoğdu, Erciş Anonim Kümbetinin Süsleme Programı, I.Van gölü Havzası Sempozyumu, 2004, s.170
11. Yalçın Karaca, Van ve Çevresindeki Manastır Kiliseleri, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 1996, s.22
12. Osman Aytekin, Van İli Örneğinde Kültür Varlığı Koruma Bilinci Üzerine Bir Değerlendirme, I.Van Gölü Havzası Sempozyumu, s.247, (08-10 Eylül) 2004
13. Ahunbay, M. Eczacıbaşı Ansiklopedisi, İstanbul, 1997, s.541,542

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

- Acara Eser, M. Anadolu Medeniyeti Müzesinde Bulunan Bir Ermeni Haçı, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 2004 / C. 21 ,Sayı. 1, 143-151
- Ahunbay, M. 1997, "Ermeni Mimarlığı ve Sanatı", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt: 1, İstanbul, 537-542.
- Bachman, Walter, 1913, Kirchen und Moscheen in Armenien und Kurdistan, Leipzig.
- Aytekin, O. Van İli Örneğinde Kültür Varlığı Koruma Bilinci Üzerine Bir Değerlendirme, I.Uluslar Arası Van Gölü Havzası Sempozyumu.247, (08-10 eylül) 2004
- Aytekin, O.(Yayınlanmamış Ders Notları),20.5.2007
- Gündoğdu, H.I.Uluslar Arası Van Gölü Havzası Sempozyumu, .170,2004
- Karaca, Y. Doğu Anadolu Bölgesi Jamahatun Yapılar Doktora Tezi, 2004, s.356
- Karaca, Y. Van ve Çevresindeki Manastır Kiliseleri Yüksek Lisans Tezi, 1996, 22
- Özmenli, M,"Doğu Anadolu'da Hristiyanlık", Karadeniz Araştırmaları, C:5, Sayı:17, Bahar 2008, 43-50
- Ulucam, A, Ortaçağ ve sonrasında Van Gölü çevresi mimarlığı, TC.Kültür Bak.San.Eserleri, 2000, 80-89
- <http://www.Virtualani.org.Varagavank>